

Алие Велиулаева

*Эвлятларга,
порунларга кзавий
мирас кзаладжакъ...*

Ширий эсерлер

И. Гаспринский адына Медиамеркез
Симферополь
2019

УДК 821(=512.19)
ББК 84(Крмтат)
В27

*Одобрено Консультативным советом по изданию литературы
на родных языках, выпущено при поддержке Государственного комитета по делам
межнациональных отношений и депортированных граждан Республики Крым.
Издано за счёт средств бюджета Республики Крым*

В27 Велиулаева А.

**Эвлятларгъа, торунларгъа къавий мирас къаладжакъ:
шиирий эсерлер.** — Симферополь: КъДж ДММ «И. Гаспринский
адына Медиамеркез», 2019. — 100 с. : рес.

ISBN 978-5-906959-94-2

Бу китап умумтасиль мектеплерининъ талбелерини, университетнинъ кырымта-
тар тили ве эдебияты болгои студентлерини, оджаларны ве эдебият мухлислерини мил-
лий аркетимизини иштиракчиси ве бедий сёз устасы Алие оджа Велиулаеванынъ
яратыджылыгынен таныш этип, дерслик оларакъ хызмет этеджектир. Онынъ шиирий
эсерлери, дерсликлери етишмекте олгъан яш несилимизге Ватан севгисини ашламакъ-
тадыр.

УДК 821(=512.19)
ББК 84(Крмтат)

Велиулаева А.

**В27 Достойное наследие для будущих поколений: поэтиче-
ские произведения.** — Симферополь: ГАУ РК «Медиацентр
им. И. Гаспринского», 2019. — 100 с. : илл.

ISBN 978-5-906959-94-2

Данная книга предназначена для учащихся среднеобразовательных школ, студен-
тов крымскотатарской филологии, преподавателей, а также для любителей литературы.
Данное издание, являясь дополнительным учебным пособием, познакомит читателей
с творчеством мастера художественного слова, автора многих учебников по крымско-
татарской литературе и языку, опытного педагога, участника национального движения
крымских татар — Алие Велиулаевой. Несомненно, произведения автора, пропитанные
любовью к Родине, станут достойным наследием для подрастающего поколения.

УДК 821(=512.19)
ББК 84(Крмтат)

ISBN 978-5-906959-94-2

© Велиулаева А., 2019
© ГАУ РК «Медиацентр им. И. Гаспринского», 2019

*Әвлятларға, торунларға
кзавий мирас кзаладжакъ...*

Тувгъан халкъы киби асретлик чекмеге ве кзуванмагъа, ойланмагъа ве яныкъламагъа, умумен, эр вакыт миллетинен берабер олгъан ве онынъ хор юрегини азаплагъан, ис-дуйгъуларыны ифаде этмеге бильген ОДЖА халкъ итибарыны кзазана. О, озюнинъ федакяр фаалиетинен халкънынъ юрегинде шерефли ер ала. Халкъ бойле азиз, урьметли сыманен гъурурлана, онынъ ёлуны шегиртлери девам этелер. Кырымтатар эдебиятынынъ хазинесине буюк иссе кзошкъан оджамыз Алие Велиулаеванынъ догъгъанына бу сене 84 йыл тола. Онынъ «Шанлы аят», «Матем куню», «Салгъырым», «Авдет», «Акъташ» адлы эсерлери олмагъан олса, ихтимал, фаалиетине толукъыймет кесмек, онынъ ильхам ирмакъларыны толусынен теренден огренмек зор олур эди.

Ватанперверлик дуйгъусы иле миллий эрбапларымыз, кзараманларымыз, фаджиалы кечмишимиз мевзусында язылгъан дестанлар ве шиирлер Алие оджа Велиулаеванынъ яратыджылыгъында колемли кысмыны тешкиль эте. Балалыкътан халкънынъ ахлякый дегерликлерине иззет-итирам муитинде тербиеленген Алие тувгъан тилининъ инджелигини, бедий сёзининъ кыйметини эрте анълай. Орта мектепни битирген

сонъ, педагогика институтына кире ве 1959 сенеси битирип, оджалыкъ вазифесинде чалыша. Юксек тасилли ве кениш бильгили Алие оджа Ташкенттеки Низами адына Девлет Педагогика институтында 20 йыл девамында кырымтатар тили ве эдебиятындан дерс бере. Алие оджада олгъан терен бильги, виджданлыкъ онъа халкъ арасында юксек итибар кетирди. 1992 сенеси Алие оджа къорантасынен тувгъан юрту Кырымгъа къайтып келе. 1994—2008 сенелери Кырым муэн-дислик-педагогика университетинде филология факультетинде чалышты, ильмий, усулий ишлернен огърашты, кырымтатар эдебияты ве тилинден бир сыра дерсликлер ве къуланмалар язды ве озъ фаалиетинен буюк урьмет ве севги къазанды. Алие оджанынъ дерслери ве дерсликлери кырымтатар халкъынынъ аятындан алынган айры бир адисе ве левхалар, тувгъан тиль, фольклорнен багъланып яраштырыла:

«Медениет, тарихымыз,
Урф-адетлер, тилимиз
Джанланувда, авдетте,
Уянувда, арекетте»,

— дей о эсерлерининъ биринде. Шу йыллары матбуатта онынъ шиирий эсерлери де басылып башлай. Алие оджа озъ аятыны шиириетсиз тасавур этип оламай. Онынъ «Акъташ» адлы масалынынъ гъаеси эйиликнен кемлик, алидженаплыкъ ве видждансызлыкъ арасындаки амансыз курештен ибарет. Эр бир масалда олгъаны киби, Алие оджанынъ масалында да адалет устюн чыкъа. «Шанлы аят» дестаны дюньяджа белли кырымтатар алими, тюркшынас Бекир Чобан-заденинъ омюри, фаалиетине багъышлана. Бекир Чобан-заденинъ

бильги, илим огърунда гъайрети, чеккен зорлукъ ве хорлукъ-лары, Ватаны — Къырым, тувгъан халкъынынъ келеджеги акъкъында тюшюнджелери, къайгъы-къасеветлери дестанда джанлы, тесирли, эеджанлы шекильде ифаделене.

Алие оджанынъ бир чокъ эсерлеринде халкъ такъдирининъ фаджиасы, инсанлар арасындаки урьмет-иззет мунасебетлери, табиат манзаралары бедий суретте тасвирлене. «Салгъыр» адлы эсеринде муэллиф ширий образларны берювде табиат манзарасына мураджаат эте. О, Салгъыр образынен бутюн къырымтатар халкъынынъ такъдирини тасвирлей. Бир заман-лары сербест «гуръдели ве къоджаман акъкъан» Салгъыр сусты, «алышты, сес чыкъармай акъмагъа». Салгъырнынъ зарары кимге олды? Не себептен о сюкюнет сакълай?

«Кечип кетти урь девирлер,
Ятыштылар давалар.
Яваш-яваш алыштынъ сен
Сес чыкъармай акъмагъа.
Сен де, биздай, Салгъырым,
Коньдинъ такъдир зоруна»,

— дей муэллиф. Шиирнинъ бедий токъумасыны джанланды-рув ве къыяслар, манадаш сёзлер яраштыралар. Шиирнинъ сатырларында муэллиф дюньябакъышынынъ муим прин-ципи — бутюн яшайышнынъ, инсаннынъ ве табиатнынъ бир-лик принципи корюне. Алие оджа Велиулаева «Авдет» адлы дестанында сюргюнлик девирини бугуныки кунюмизнен, келе-джегимизнен багълап косътере. Дестан «Джевер сёз», «Феля-кет», «Къыркъ дёрт сене майыста», «Къара кунъ», «Теляш», «Къара вагонлар», «Дешет», «Ят иллерде», «Огъурлы ёллар»

ве даа бир сыра болоклерден ибарет. Муэллиф эсерде тюрлю шахыс ве вакъиаларгъа мунасебетини мукеммель бедийй образлар, чешит бенъзетюв, къыяслав, риторик суаллер ве нидаларнен беян эте. Дестаннынъ айры болоклерини монолог, дигерлери мураджаат, базылары субетлешюв шекилинде язылгъан:

«Эвингъизни айбетлеп,
Эвлят тёлю осьтюринъ,
Акъ диярны зийнетлеп,
Дагъны багъгъа чевиринъ...»,

— дей муэллиф яш несилимизге. Бу ал эсернинъ эмоциональ къуветини даа да юксельте, даа да тесирли олмасына хызмет эте.

Бугунъде-бугунъ миллий арекетимизнинъ иштиракчиси, бедийй сёз устасы Алие оджа Велиулаева яратыджлыгъыны девам этмекте. Онынъ шиирлери, дерсликлери догъгъан юрту Къырымгъа севги иле ашлангъанлар.

«Эвлятларгъа, торунларгъа къавий мирас къалдырмакъ» истеги Алие оджамызнынъ аятий фельсефесини ифаделей. Биз, эдебият мухлислери, зенаатдашлары, Алие оджамызны джан-юректен хайырлаймыз ве даа юксек иджадий мувафакъиетлер тилеймиз!

*Къырым муэндислик ве педагогика университетининъ
къырымтатар эдебияты ве журналистика
кафедрасынынъ доценти
Фера Сеферова.*

АВДЕТ

(Дестан)

Джевер сёз

Авдет сёзю гъайыплардан
Келип чыкъты алемге,
Пейда олды апансыздан,
Етекчи бугунь бизге.
Къайда эди бу джевер сёз
Асырлар девамында?
Нерелерде сакълы эди
Унутылгъан алтын сёз?
Гъайры баштан джанлана
Онынъ терен манасы,
Мельэм олды гонъюллерге
Онынъ берген дамасы.
Тап узакътан, авлакътан
Корюнди халкъкъа ярыкъ,
Бу сёз иле баш котерип,
Чыкъты ёлгъа татарлыкъ.
Авдет сёзю озю де
Биздай бугунь авдетте,
Авелей о юксеклерде
Ярым ада узеринде.
Мавы кокте къанат керип,

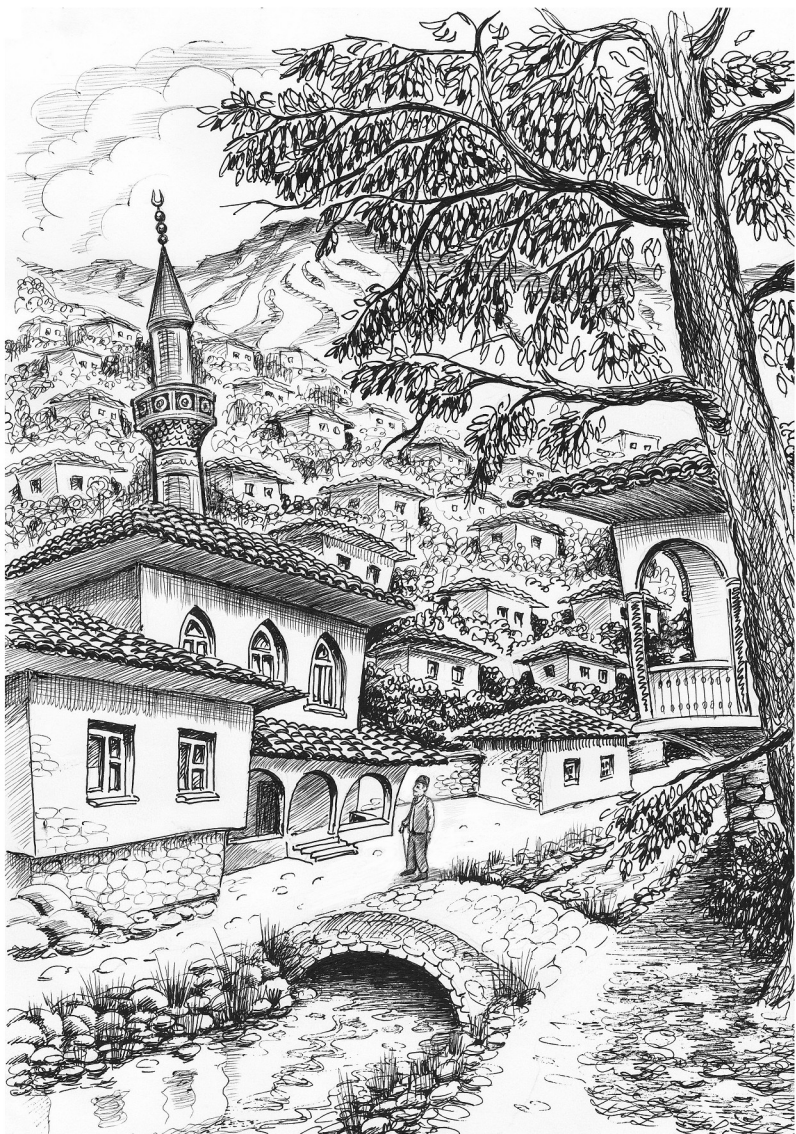

Халкъымызгъа рух бере,
Авдет сёзю авдетке
Алып бара бизлерни.
Авдет ёлу сынъырсыз,
Онынъ сонъу-уджу ёкъ,
Бу ынтылуw, акъынтыны
Токътатаджакъ сия ёкъ.
Медениет, тарихымыз,
Урф-адетлер, тилимиз
Джанланувда, авдетте,
Уянуwда, арекетте.
Халкъымыз ташкъындайын
Акъа тувгъан юртуна,
Огюндеки седлерни
Ашып бара, авдара.

Фелякет

Къыркъ дёрт сене майыста,
Сербестликке къавуштыкъ —
Деп къуванып тургъанда,
Ярым саат ичинде
Къырымнынъ тамыр халкъы
Ватанындан къувулды,
Йылдырым тезлигинен
Бутюн Къырым темизленди

Къырымтатар тюзюнден.
Дженкнинъ агъыр кунюнде
Эр бир шейлер тапылды:
Эр къапугъа бир солдат,
Автоматы къолунда,
Машинасы, вагоны
Тайиленди, тизильди.
Ярым асыр девамында
Сюргюнликте, узакъта
Нелерге халкъ чыдады!
Душманлар да ахт этип,
Айырдылар Ватандан,
Марум этип миллетни
Анна юрттан, топракътан.
Эскенджеде сыкътылар,
Сес чыкъаргъан союны
Бастырыкъкъа тыкътылар.
— Давушы эшитильмесин
Не узакъта, якъында,
Тюзю биле корюнемсин
Ярым ада янында!
Бутюн халкъны къаралап,
Тюшюрдилер тузакъкъа,
Бефтан ерде огъратып
Чешит фитне-фесаткъа.

Къара кунъ

Одамызнынъ къапусы
Пек афатлы ачылды,
Артынадже керилип,
Тыш диваргъа урулды.
Мен сескенип-абдырап,
Ачтым бирден козюмни.
Бир шей анълап оламайым,
Сонъра келип озюме,
Корьдим къапу янында
Узун бойлу бир ятны.
Къолун къойгъан енгильден
Автоматнынъ къашына.
Сачы, юзю сарышын,
Козълери де мас-мавы,
Сес чыкъармай турмакъта,
Бизге бакъып къыядан,
Бираз вакъыт козь алмай
Пенджеренден, тавандан.
Аначыгъым тиз чёккен
Тёшегимиз янында,
Юзю гъамлы, козю сёнюк,
Чырайы хаста киби.
Аначыгъым, санки дерсинъ,
Джоя башлай эсини,
Сонъ озюни къолгъа алып:
— Къоркъма, къызым, тур тез-тез,

Кочеджекмиз бу ерден, — деп,
Денъиштире сесини,
Гонъюль бере бизлерге.
Къардашымнен экимиз
Къоркъа-къоркъа турамыз
Сыджакъ, джыллы тѣшekten,
Агълай-агълай кийинип,
Аджыныкълы бир алда
Эвимизден чыкъамыз.

Теляш

Апансыздан пейда ола
Бизим без эчкимиз.
Айван бир шей сезгендай,
Бизге тараф джувукълай.
Сонъ башыны котерип,
Бар сесинен бакъыра,
Санки дерсинъ биревлерни
О, ярдымгъа чагъыра.
Кой мейданы къыямет,
Толгъан солдатлар иле,
Эписининъ омузында
Бирер тюфек тиклене.
Ортада бала-чагъа
Къыйыр-чыйыр агълаша,
Эр кес шашкъын бир алда,

Анда-мында чапыша.
— Осман агъа, отъмек ал,
О легенинъ не керек?
Унынъ олса эвинъде,
Давран, кетир тезджерек.
Осман акъай шашмалай,
Тура тим-тик къадалып,
Бош джебени кърмалай.
Чапкъанындан не чыкъар?
Эки къолгъа не сыгъар?
Тешек, ястыкъ, ёргъаны
Тёшелип ята одада,
Чанакъ, къашыкъ, къазаны
Къалды ачыкъ софада.
Куськюн тура солдатлар,
Олар биле, эр шейни...
Машинагъа юклеп халкъны,
Бошаталар Къырымны.

Къара вагонлар

Къара вагон ичинде
Бир кошеге тыкълшып,
Орьселене аналар,
Сув ичмеге истейлер,
Агълашалар балалар.
Эписининъ козьлери

Яшлы, гъамлы, къайгъылы.
— Не оладжакъ алымыз —
Деп, агълайлар аналар.
Санки бизлер бу ерде
Джинаетчи ябанлар,
Санки бизлер бу ерге
Акъ-укъукъсыз кельгенмиз.
Санки бизлер эв-баркъсыз
Даим ёлда юрьгенмиз,
Санки бизлер биревнинъ
Эвин басып киргенмиз.
Санки дерсинъ биревнинъ
Сермиясы, мулъкюне
Бизимкиси дегенмиз,
Санки дерсинъ бу ерде
Биз джинает ишледик,
Санки дерсинъ биревнинъ
Топрагъыны бийледик.

Дешет

Апансыздан, сездирмей,
Къопты бирден алекет,
Анълашылмай ич бир шей,
Къайдан кельди фелякет?
Заде апте балаларны
Джыйды оплап янына,

Башларыны сыйпады,
Къуран басып багърына.
— Энди танъры къорчаласын,
Бизни узакъ ёлларда,
Эсимизни джыяйыкъ
Мушкюль, дешет бу алда.
Лякин агълав, такъмакълар
Эшитиле эр якътан,
Зорнен чыкъа давушлар
Къуракъшыгъан тамакътан.
Корьгенимиз тюш экенми,
Бастырыкъны анъдыра.
Апансыздан сызгъырув
Къулакъларны тындыра.
Такъыр-тукъыр тасырдап,
Демир ура демирге,
Бирден коче еринден
Мешакъатлы бу керван...
Гудюрдеп кете вагонлар
Тар демир ёлакълардан.
Гизли керван ёлагъы
Йылан киби созула,
Тезлештире сурьатны,
Шималь бетке догърула.
Даа Къырым топрагъы...
Таныш койлер авлакъта,
Даа кунеш ярыгъы
Бизге шавле сачмакъта.
Демир ёлнынъ четинден

Тез-тез козьден учалар
Бир-бирининъ пешинден
Багъ-багъчалар, чайырлар.
Вызлы кете гизли керван,
Дере-тёпе отеджек,
Перекопнынъ богъазына
Тезден барып етеджек.
Мына-мына келеята
Къара керван Сивашкъа,
Мына-мына отеята
Ор къапудан ят тышкъа.
Чевре этраф мас-мавы,
Кокнен денъиз къошулгъан,
Бутюн дюнья, джианны
Мавылыкъ къаплап алгъан.
Бу сынъырсыз кенъ дерья
Артында къалды Къырым,
Энди козыге корюнмей
Не бир къая, не сырым.

Ведалашув

Вагонлардан агълавлар
Яйрай бутюн дюньягъа.
Къалды Къырым мугъайып,
Эки денъиз артында.
Кунеш нурсуз, сёнюккен,

Токътап тура фезада.
Узакъ уфукъ къызаргъан
Ернен Кок арасында,
Санки дерсинъ янгъын бар
Къаршыдаки диярда.
Халкъымызнынъ башына
Келеджеклер бар экен,
Чекмей къалгъан азаплары
Бу дюнъяда бар экен.
Яшлы козынен кетемиз
Бала-чагъа, буюги,
Къайтув куню келир деп,
Умют багълай эр бири.
Савушырмы яралар,
Басылырмы къайгъылар,
Кулмермекен юзюмиз,
Отерми бульбулимиз?

Ят иллерде

Чокъ эджнебий иллерде
Меджбур олды халкъымыз
Ах чекип яшамагъа,
Джан къуртарув огърунда
Къазды, сачты, осьтюрди.
Не эйлесин, не япсын,
Акъ-укъукъ ёкъ къолунда.

Нелер кельди башына,
Олип, къайта тирильди,
Чалпан-чарыкъ чалышып,
Куньлерини шай корьди.
Чешит миллет арасында
Агъа-къардаш, дост олып,
Агъыр куньде къол узатып,
Аркъа таяп, яшады.
Адымыз къараланса да,
Биз гонъюльден тюшмедик,
Унер, усул, язувиен
Акъ огърунда курештик.
Къысметимиз кесильсе де,
Узюльмеди уютлер,
Йыллар, айлар кечсе де,
Сувумады юреклер.
Ватан ясакъ олса да,
Ёлда эди козюмиз,
Эм яткъанда, эм тургъанда, —
Къырым эди дердимиз.
Оюнджакъ олды халкъымыз
Мунафыкълар къолунда,
Тырыштылар тарихтен
Силинсин деп адымыз.
Къара куньлер укюм сюрди,
Дертке толды багърымыз.
Учьке, бешке болюнди
Аз бир авуч халкъымыз.

Къайтув

Бугунъ исе къайтувгъа
Ёл ачылды дегенде,
Козъайдын хаберлери
Юреклерни эзгенде,
Ярдым эткен кимсе ёкъ,
Эр кес четке чекильди.
Халкъымыз бугунъ кене
Эвелькидай хорлана,
Озь кунюни озю корип,
Ярым асыр асрет олгъан
Къырымына къавуша.
Бир янар оджакъ ичюн
Къарты-яшы чекише.
Бир адий сачакъ ичюн
Дженкте киби куреше.
Акъ, адалет сёзлери
Ашкъарыдан айтылды,
Лякин бизим огюмизге
Седлер къайта тартылды.
Куню кельди, саати,
Миллет къалкъты аякъкъа,
Азапларгъа гъаркъ олып,
Аякъ басты Къырымгъа.
Агъыр олды къайтув бизге
Ярым асыр кечкен сонъ,
Эвсиз-баркъсыз къалдыкъ кене

Яйрап чёллер ичинде,
Душманларымыз торадан
Сейир этип туралар,
Юреклери ачудан
Дук-дук этип уралар.

*Ёлджулыкъта
татарлыкъ*

Азмы бугунъ гонъюлю къырыкъ
Мугъайып къалгъан татар,
Тувгъан юртнынъ сымасыны
Ядындан чыкъармагъан,
Озь Ватанын арызлап,
Эль юртунда яшагъан.
Эй, сабырлы, адий халкъым,
Чыдамынъа сынъыр ёкъ,
Къадинринъе бугунъ де
Етеджек бир кимсе ёкъ.
Ёлджулыкъта татарлыкъ:
Де Къырымдан, де Къырымгъа
Зуур-зуур къатнай халкъ.
Яры дюнья доланып,
Баба-бала, анасы,
Апте-къардаш, дайысы

Араштырып озюне
Я бир сачакъ, я оджакъ,
Узакъ ёллар кечелер,
Козъ юммайып тангъгадже.
Эвеллери озъ коюнден
Патта-сатта чыкъкъанлар
Дженазеге, я да тойгъа,
Я мубарек байрамда,
Я да хаста хатри сорап,
Къомшу койге баргъанлар.
Шимди ёлсуз омюр ёкъ,
Эм авада, эм ерде
Ёлджу олгъан халкълар чокъ.

Огъурлы ёллар

«Огъурлы олсун ёлунъыз!» —
Деймиз биз адет узре,
Ёлджуларны озгъарып.
Эгер бахыт-сеадет
Олса ёлнынъ сонъунда,
Чыдармыз ич бир сёзсиз
Онынъ агъыр зоруна.
Ойле де алышкъанмыз
Чыдамлыкъкъа, сабыргъа,
Сонъу хайыр деп чыкъамыз,
Ишанып биз Танърыгъа.

Ватанымыз — Къырымгъа
Барып етейик десек,
Эки кыта кечмек керек
Къавракъ чёльден, сахрадан,
Кениш дагълардан отип,
Демир изни къалкъытып...
Дёрт-беш кунъюк ёл кечип,
Гъурбетликтен вазгечип,
Къайтаята татарлыкъ
Ана юрткъа — Къырымгъа.
Хайырлы олсун ёллар,
Огъурлы олсун ёллар,
Ватангъа алып баргъан
Мукъаддес, азиз ёллар!

Амансыз яныкъ

Мен Ватангъа ёл алам
Джемаатнен берабер,
Озь юртумда темель къурмакъ
Къысмет насип олур деп.
Къуванчым буюк бугунь,
Лякин козьлерим гъамлы,
Ачыкъ яра киби яна,
Сызлай меним юрегим.
Насыл этип янамасын,
Сызламасын юрегим?

Аккъургъанның чёлюнде
Къалып кете дегерим.
Тель чильтернен оралгъан
Куськюн, хор мезарлыкъга,
Койдешлернинъ янында
Аначыгъым, азизим,
Ят дияр топрагъында
Эбедиен къалмакъта.
Чыракъ киби янып сѣнди,
Омюрине тоялмай,
Дюньясыны терк этти,
Эвлятларын къыялмай.
Азиз руху, сымасы
Даим бизнен оладжакъ,
Агъыр кунъде, сеадетте
Гонъюль берип тураджакъ!

Эляллашув

Ёлгъа чыкъув огюнден
Бу мукъаддес кошеге
Сагълыкълашув, эляллашув
Ниетине бойсунып,
Саба эрте эвден чыкътыкъ,
Азырланып, ашыкъып.
— Кельдик сизге, азизлерим,
Айдын кунъде баш эгип,

Сизге сезде этмеге,
Сагълыкълашып эбедиен,
Тувгъан юрткъа кетмеге.
Юреклермиз къан агълай
Гъазап, яныкъ ичинде,
Янып-куйип, ахлар чекип,
Бу дюньядан ахретке
Вакъытсыз кеткенлерге.
Дува окъуп рухларына,
Аминь эттик, агълаштыкъ,
Раат ятсын шейтлер деп,
Сонъки мекянларында.

Шейтлер

Ёкътыр татар къорантасы
Яныкъ дерди олмагъан,
Ёкътыр татар къорантасы
Сюргюнликте солмагъан,
Узакъ ерде эбедиен
Мезарлары къалмагъан.
Я анасы, я бабасы,
Я дедеси, эвляды,
Я тувгъаны, акърабасы,
Досту-эши, якъыны
Сюргюнликте эбедиен
Асрет олып къалдылар,

Узакъларда, ят иллерде
Сонъки мекян булдылар.
Нидже-нидже гуняхсыз,
Мелек киби сабийлер,
Дюнъясына тоялмай,
Козю ачыкъ кеттилер.
Нидже-нидже къандашлар,
Сой-акъраба, къардашлар
Ватанына къавушалмай,
Янып-куйип сѣндилен.
Бугунъ бизге къысмет олды,
Танърымызгъа бинъ шукюр,
Юртумызда дува этип,
Шейтлерни анъмагъа,
Быракъылгъан мезарларгъа,
Азизлерге бармагъа.

Къавушув

Къоджаман теяреде
Мавы кокте учамыз,
Ватангъа къайтамыз деп,
Гонъюльден къуванамыз.
Бельгисиз келеджекни
Козъ огюне кетирип,
Сюргюнликни хатырлап,
Къасеветке къаламыз.

Корип гъамлы юзюмни,
Къызым бирден мугъая.
— Анам, не агълайсыз? — дей,
Къуванмайсызмы ёкъса?
Не дейим, не айтайым?
— Къуванам, къызым, къуванам.
Лякин козюм торлана,
Аджыныкълы левхалар
Козь огюнде джанлана.
Къызым, корип алымны,
Боюныма сарыла,
Басам онынъ башчыгъыны
Къалкъып энген багърыма.
Апансыздан кучълю дарбе
Эпимизни сарсыта,
Тейяремиз пек зорланып,
Ер ёлуна авуша.
Тышта бирден арсыз ель
Къакъып ала бизлерни,
Де арттан итей, де четтен,
Де къаршыдан уфюрте,
Аман бермей ичте де.
Козь ташлайым къызыма,
Дудакълары кыбырдай,
Эки айдын йылдыздай
Козъчиклери йылтырай,
Къавий тутып къолумдан,
Ельге къаршы адымлай.
Шай коклерден учып келип,

Аякъ бастыкъ Къырымгъа.
Хайырлы кунъ — саатте
Олсун юрткъа къавушув,
Огъурлы кунъ — саатте
Гъурбетликтен авушув.

Хатырлавлар

Акъмесджит таныш манъа —
Мен бу ерде догъгъаным,
Балалыкътан сокъакъларын
Сейир этип, онъгъаным.
Айры азбар ве эвлер
Тувгъан олып корюне,
Апансыздан козьлерим
Козьяшларгъа бурюне.
Сес чыкъармай юрем мен,
Токътап бакъам этрафкъа,
Ичимдеки дертлеримни
Сездирмейим ятларгъа.
Бир кунъ саба эртеден
Тек ишанып гонъюльге,
Кечитлерден кестирип,
Барып чыкъам, сескенип,
Биз яшагъан маалеге.
Пенджеренинъ тюбюнде
Номай оськен эрылгъан

Саиплери кеткен сонъ
Тамырындан къуругъан.
Сагъ тарафта къапудан
Балабан без ташлар
Обаланып яталар,
Юрегиме къайнакъ сув
Бир кереден тѣкюльди,
Бу ташларны узакътан
Бабачыгъым кетирген.
Лякин къысмет олмады
Таш эв къурмакъ бабама,
Къалды ташлар азбарда —
Фаджиалар шааты,
Тар-мар олды арзулар,
Кетти омюр бахыты.

Фаджна

Биз бу ерге бугунъ кельдик
Кечмишни анъмакъ ичюн.
Борджумызны одедик,
Келеджекнинъ ахты ичюн.
Къысмет олсун несиллерге
Сеадетли яшайыш,
Эйи ниет, мензиллерге
Бизлерден буюк алгъыш.

Та къадимий девирден
Ватанынъыз олсун деп,
Яраданмыз, танърымыз
Ярым ада къараны
Бизге ляйыкъ корьгендир.
Къорчаланъыз, сакъланъыз
Яман джавдан, душмандан.
Кент, къалелер къурунъыз
Таш-чакъылдан, къаядан.
Шу топракъта багълансын
Сеадетнинъ кобеги,
Осип, яйрап яшанъыз,
Янсын душман юреги.
Эвинъизни айбетлеп,
Эвлят тѣлю осьтюринъ,
Акъ диярны зийнетлеп,
Дагъны багъгъа чевиринъ!
Айлар, йыллар, асырлар
Отип кетти сюзюлип,
Къакъып алды джавджылар
Элимизден дюзенни,
Юзюмизге тептилер,
Сакъынмайып, айкъырып,
Нохут киби серптилер,
Дѣрт тарафкъа савурып.

Янъы къасаба

Аягъымнынъ астында
Ана топракъ земини,
Ана сютю сабийге
Гъыда бергени киби,
Сабыр, къуветни бере
Ягъмур, кунеш, авасы,
Гонъюлимни хош эте,
Дере, тёпе, къаясы.
Айлан дюнья талмадан,
Айланувда иджир бар,
Эвеликидай бугунъ де
Кучю барнынъ акъкъы бар.
Акъмесджитнинъ четинде
Янъы дживар къурулгъан,
Онынъ темель топрагъы
Зорлукъ иле алынгъан.
Халкъ къыйналгъан сувукъта,
Талап эткен разылыкъ,
Бузлап яткъан тышарда,
Беклеп чешит тазыйыкъ,
Чалаш ясап тургъанлар,
Джанны къолгъа аларакъ.
Къолай дегиль, тувгъанлар,
Алынгъанны къайтармакъ.
Аз да олса, денъишти

Омюрнинъ кетишаты,
Бу тедбирнинъ енъиши
Олды онынъ шааты.
Эр бир ерде топракълар
Дёрткошелеп болюнген,
Эм юкъары, эм ашасы
Саиплерге берильген.
Азыр эвлер патта-сатта,
Чокъусы ярым тура,
Янларында оба-оба
Къабурчагъы, чакъылы,
Чешит ташлар, плиталар,
Усть-устюне яталар.
Къырымтатар къасабасы,
Къысмет олса, оладжакъ,
Эвлятларгъа, торунларгъа
Къавий мирас къаладжакъ.
Олар ичюн талашамыз,
Тырышамыз къайгъырып,
Келеджекни, ярынны
Козъге алып, къыйналып.
Эйи сёзлер айтсынлар
Олар бизни аныгъанда,
Ай ярыгъы шаат олсун,
Кунъ батыгъа къонгъанда.

Хош левхалар

Хош левхалар джанлана
Темеллерге бакъкъанда:
Эйбетли бир эв корем
Тюз, аланлыкъ азбарда.
Ярашыкълы къорасы,
Джамлы рушен софасы,
Перделери чекильген,
Асма юзюм сергиси
Эв огюнде бойдан-бой.
Аранлары, магъазы
Сырт тарафта ерлешкен.
Сокъакъ бою сачылгъан
Сыра-сыра чечеклер:
Акышамсефа, шангерек
Чешит ренкте ачкъанлар.
Къаранфиль, чува чечек,
Ёргъунасы, фесильгени
Безендире азбарны.
Пенджерере якъынджа
Ашлама гуль даллангъан,
Ачкъан гулю сарыджа
Чевре-четке мис сача.
Сагъ кошеде торсайып
Эки къатлы эв тура,

Беяз таштан ясалгъан,
Сеадетли олсун деп,
Темель терен къоюлгъан,
Ерде къавий турсун деп.
Кунешли азбар ичинде
Хош балалар шенълене,
Чырайлары гуль киби,
Къозу, чипче, улакъны
Бакъып, сыйпап эглене.
Сет устюнде софада
Ястыкъларгъа таянып,
Досту иле къонуша
Къаве ичип къартбаба.
Къартанасы торунларны
Пенджеренден козете,
Ашханеде аш бакъып,
Ойгъа дала кимерде,
Кулюмсирей озь башына
Хош сеслерни эшитип.
Мен эминим, Иншаллах,
Тез кунъде, тез вакъытта
Бу манзара айланыр
Акыкъаткъа, аяткъа.

*Фена олур
алымыз...*

Мухтаджларгъа рахим этип,
Кёр нефиске берильмей,
Мераматлик изинден
Ёнемесек омюрге —
Фена олур алымыз.
Халкъымызгъа аджынып,
Сорамасакъ алыны,
Аз да олса, хызмет этип,
Одемесек акъкъыны,
Фена олур алымыз.
Келеджекни, кечмишни,
Теренден тюшюнмесек,
Бу дюньянынъ тертибини
Анъламасакъ, бильмесек —
Фена олур алымыз.
Беклеп турсакъ ярынны,
Арекетке эринип,
Алла берген акъылны
Ишлетмесек еринде,
Фена олур алымыз.
Эль эмрине ишанып,
Четтен юрьсек сакъынып,
Керек ерде къавий турып,

Тирельмесек къол тутып —
Фена олур алымыз.
Бириси тартса энине,
Экинджиси — боюна,
Бир негизге багъланмаса,
Арзу, истек, ниетлер,
Фена олур алымыз.
Бакъсакъ ятнынъ элине,
Уйсакъ онынъ сёзюне,
Зорбалыкънынъ огюни
Кунъ эвельден алмасақъ,
Фена олур алымыз.
Ватангъа, къысмет олып,
Эйи кунълер кельгендже,
Халкъ бирлиги тамырланып,
Пекинмесе терендже —
Фена олур алымыз.
Корьмезликке урунсақъ,
Чешит кельме ябанларгъа
Чокъ тюшюнмей къошулсақъ,
Фена олур алымыз.
Ойнатырлар аювдай,
Йишни къолдан къачырсақъ,
Секиртирлер шамекдай,
Ят ёлуна айлансақъ,
Озь халкъыны бегенмей.

Эйи ннетлер

Ким, айтынъыз, гонъюльден
Къайдымызны чекеджек,
Агъыр авдет ёлунда
Халкъ огърунда юреджек?
Озь халкъыны бегенмей,
Торсайгъанлар ёкъ дегиль,
Гизли-пыслы унсурларнен
Дост олып къонушкъанлар,
Языкъ олсун, аз дегиль.
Даим имкян фурсаттан
Файдасыны арагъан,
Джумле алем огюнде
Менлигини къабартып,
Арамызда юрьген затлар,
Языкъ олсун, аз дегиль.
Айды, айды, айдынъыз!
Къыйынлыкътан къоркъмагъан —
Асан, Рефат, Меметлер,
Зера, Фатма, Айшелер,
Бельге — къувет, къолгъа — кучь
Икътидарлы эмекке!
Тазыйыкъкъа бакъмадан —
Къуруджылыкъ ишине.
Эйилик япмакъ олгъан —
Адетимиз эзельден,

Гъайры баштан джанланыр
Хайриелер кене де.
Ёлда-изде къалгъанлар
Аман тапар озюне,
Чин юректен садакъасы
Бир кунь чыкъар огюне.
Окъумагъа кетерлер
Узакъ ерге генч-яшлар.
Озь халкъына хызмет этмек —
Гонъюлине къойгъанлар.
Келир тезден ойле кунь,
Савушыр дертлеримиз,
Бутюн алем огюнде
Кулер бизим юзюмиз.
Омюр акъа озендай,
Яш несиль эвлятлары
Осе Къырым багърында.
Эр бирининъ юрегинде
Къырымнынъ келеджеги
Буюк арзудай яшай.
Арзулары кечеджек
Ниетлерге, омюрге,
Тек несиллер ара багъ —
Джанлы багъ къавийлешсин,
Узюльмесин, пекинсин,
Айлансын акъынтыгъа,
Бойлеликнен ириширмиз
Сеадетке, бахыткъа.

МАТЕМ КУНЮ

(Шиир)

I

Юреклеримиз къан агълай —
Бугунъ хатыра куню,
Багърымызгъа яныкъ сыгъмай —
Къырымнынъ матем куню.
Къыркъ дёрт сене майыста,
Гъалебе арфесинде,
Энди чыкътыкъ амангъа,
Деп, къуванып кульгенде,
Аджджы еллер Къырымгъа
Шималъ беттен эстилер,
Айбетленген койлеримиз
Виранеге дёндилер.
Инанувгъа уймагъан,
Бекленмеген фаджиа
Къузгъун киби келип къонды
Татарларнынъ юртуна.
Айдын бааръ танъында
Бурчакъ ягъды башымызгъа,
Къара къышнынъ афаты
Къайтып урды къаршымызгъа.
Шу аджайип майыс айы,
Танъ агъарып тургъанда,
Бирден къапы къакъылды,

Юреклерни титретип,
Ана-бала эр кесни
Тёшегинден тепретип.
Ярым саат ичинде
Къамачавгъа алынды
Бутюн Къырым адасы,
Ватанындан къувулды
Татарлар табакъасы.
Вагонларгъа юклеп халкъны
Ёнеттилер ашыкъып,
Бошаттылар Къырымны,
Таш-топракъны къалкъытып.

II

Юртумызгъа тюшкен къыран
Танъры берген джезамы?
Узакъ кечмиш девирден
Бизге кельген къаргъышмы?
Не къабаат, насыл суч
Ишлегенлер несиллер,
Тюшюнмейип ярынны,
Динълемейип арыны.
Ёкъса кене саделикми
Бизни ёлдан чыкъаргъан,
Эль къолуна тюшюрип,
Хырпалагъан, хорлагъан?
Кимнинъ ахты, истеги
Кельди бугунь ерине?
Азиз топракъ тапталды

Эм боюна, энине.
Къан душманлар арз этип,
Беклегенлер фурсатны,
Ёкъ этмекчюн аслында
Темелинден татарны.
Чокъсундылар халкъымызгъа
Ярымада къараны,
Озьлерине ляйыкъ корип
Ярашыкълы диярны.
Къырымтатар сыгъмады
Озь юртуна — Къырымгъа,
Мезар киби тар олды
Онынъ ичюн кенъ дюнья.
Бир кереден къарарды
Аджайип баарь нуру,
Матем олып бизге къалды
Он секиз майыс куню.

III

Башкъа услу ёкъ экен
Дёнип тургъан дюньянынъ,
Сынъырсыз акъым экен
Яшайышнынъ мекяны.
Бир кунъ дегиль, йыл дегиль
Асыр кечкен акъырын,
Дедемизнинъ деделери
Тюшмейик, деп, хышымгъа,
Келеджекни ишангъанлар
Четтен кельген инсангъа.

Алданмайыкъ кене де
Уйып явуз шерине,
Козь батырып яшайыкъ
Юртумызда эркине.
Бугунь кене сынавда
Халкъымызнынъ бирлиги,
Кечитлерден кечеята
Ирадеси, эрлиги.
Бизлер талмай курешемиз
Танърымыздан кучь алып,
Аят ичюн талашамыз,
Акъыкъаткъа ёл ачып.
Къувет берсин Танърымыз,
Акъыл-фикир бизлерге,
Эпимизге тенъ этип,
Четте къалгъан олмасын,
Халкъ менлиги огърунда
Курешкенлер талмасын.
Матем куню къаладжакъ
Эбедиен тарихта,
Эр бир несиль анъаджакъ
Оны азиз Къырымда.
Козьяш иле ювулсын
Эм юреклер, эм козьлер,
Ачыкъ олсун алемге
Эм гонъюллер, эм юзьлер.

САЛГЪЫРЫМ

(Ода)

I

Чатырдагънынъ этегинде
Догъа Салгъыр озени,
Беклей оны узакълардан
Магърур Азав денъизи.
Айланчыкълы ёллардан
Акъа Салгъыр адашып,
Тап башындан Азавгъа
Къавушмагъа ашыкъып.
Акъмесджитнинъ сыртына
Келип кире ёл арап,
Яра онынъ бавурыны
Ортасындан кыялап.
Ташлы ерге из салып,
Чыкъып дагънынъ багърындан,
Эпкин Салгъыр талмадан
Азав бетке ынтыла.
Къая-ташкъа окъталып,
Кент-койлерде токъталып,
Акъа Салгъыр агъырдан,
Яман козьден сакъланып.
Дере ерде уйрюлип,
Акъ думангъа бурюнип,

Чыкба Салгъыр алангъа
Еталмайып Азавгъа.

II

Бугунъ тыныш ялыда
Мен отурам куськюнип,
Бакъып сакин акъувгъа,
Агъламсырап, тѣкюнип.
Къавушувгъа — козъайдын,
Умютлерим уяна,
Аджыныкълы дуйгъулардан
Башым-козюм айлана.
Ана юртнынъ тимсали
Олдынъ бизге, Салгъырым,
Гъурбетликте, сюргюнде
Асретлик чеккенлерге.
Балдай татлы келе эди
Аджайип адынъ сенинъ,
Азиз Къырым сѣзюне
Эгиз киби аэнкъдаш,
Зор йылларда, Салгъырым,
Олдынъ бизге бир сырдаш.
Севмегенге, Салгъырым,
Корюмсизсинъ, якъымсыз,
Манъа исе, Салгъырым,
Тувгъанымдай якъынсынъ.
Буюк, намдар озенлернинъ
Олмасанъ да тенъдеши

Гъает дюльбер Идильнинъ
Сенсинъ джарис кунъдеши.
Дженнетдайын диярнынъ
Дамарысынъ, озеги,
Чокъ джеэттен устюнсинъ
Озенлернинъ дегери.
Корюнсенъ де пек саде,
Озюнъ назик, сырлысынъ,
Ярашыгъынъ иле, Салгъыр,
Бар дюньягъа беллисинъ.

III

Гурьдели ве къоджаман
Акъа эдинъ бир заман
Далгъаларны копортип,
Таш улукъны толдурып.
Шу девранлы девирде
Сайылырдынъ одаман,
Атар эдинъ шувулдап
Баш ашагъы къаядан.
Сенинъ кучьлю давушынъ
Етер эди сынъыргъа,
Бала-чагъа чапышырды
Мердивенли ялынъа.
Кунъдогъуштан кельген йигит,
Токътап серин ялыда,
Сувгъа къанып, ял алып,
Отер эди ёлуна.

Кечип кетти урь девирлер,
Ятыштылар давалар.
Яваш-яваш алыштынъ сен
Сес чыкъармай акъмагъа,
Сен де биздай, Салгъырым,
Конъдинъ такъдир зоруна.
Энди тыныкъ акъасынъ,
Тюкенсе де сабырынъ,
Хатырлайсынъ шенъ куньлерни,
Давул, зурна зевкъыны,
Дервизалар къоратасын
Къайтарманынъ эзгисин.

IV

Салгъыр, Салгъыр, Салгъырым,
Татарларнынъ озени,
Этрафына дуйдурмай,
Ичтен чеке дердини.
Не бааръде, не кузьде
Кенъ улугъы толалмай.
Баш чокърагъы Салгъырнынъ
Пек теренге далалмай.
Къара кийген татарынъ
Къалды кусип, мугъайып,
Тувгъан юртта, Салгъырым,
Олалмайып саибинъ.
Сеадетли кунъ келир,
Седлер четке чекилир,

Юректеки туюмлер
Яваш-яваш чезилир.
Къырымнынъ мерд йигити
Тюшер сенинъ изинъе,
Баш чокъракъкъа барып етип,
Ачар сёнген козюнъни.
Эвелькидай толукъып,
Яраштырып этрафны,
Акъар сенинъ сувларынъ
Азав бетке догърулып.

V

Эр бир азиз ерге бизлер
Бирер нишан къоярмыз,
Несиллерге мирас деп,
Янъы сарай къурармыз.
Бельгилермиз, абидемиз
Эр тарафтан корюнсин,
Ят кельсе де торадан,
Бизни танып отурсын,
Эр адымда алгъышлап,
Юрьсюн сербест, эркине,
Халкъкъа олгъан акъсызлыкъны
Якъын алып гонълюне.
Салгъыр, Салгъыр, Салгъырым,
Толып-ташып акъкъанынъны
Джан-юректен истейим,
Бутюн Къырым дживарына

Седа берип, гурь олып,
Акъкъанынъны истейим!
Сарабузны, Сеитлерни
Салкъын сувгъа тоюрып,
Беклеп яткъан Азавгъа
Еткенинъны истейим!

2000 с.

АКЪТАШ

(Буюклер ичиюн масал)

I

Та къадимий девирде,
Къырымнынъ бол тѣрюнде,
Чатал къая тюбюнде,
Ешилъ дагъ этегинде,
Къоджаман татар кою
Джапкъа къаршы ерлешкен,
Озен бою эвлери
Басамакълап тизильген.
Дѣрт тарафтан бу койни
Сарып алгъан къаялар,
Афат, джавдан къорчалап,
Торсайып тургъан олар.
Дагъдан тюшкен ташкъын сель
Четтен кечкен, торадан,
Сакинлернинъ эвлерине
Якъынлашмай, токъунмай.
Аллахнынъ севимли къулу
Яшай экен бу ерде деп,
Къувангъанлар койдешлер,
Мемнюн олып омюрден.

II

Къышы-язы токътамай
Акъа экен чокърагъы,
Бол берекет бере экен
Азиз къара топрагъы.
Бал-шекер киби экен
Къара, без язюми,
Тарпи-тарпи ташыгъанлар
Алма, армут, эриги.
Сергилерде кърургъан
Джевхер ташдай джевизи,
Чоюнларда къайнагъан,
Шербет киби петмези.
Гедже-кунъдюз чалышып,
Бол берекет джыйгъанлар,
Шай гъайретлер ичинде,
Разы олып такъдирге,
Яшагъанлар койлюлер
Муаббетлик илинде.
Узакъ-авлакъ дагъларда
Джесюр, мергин йигитлер
Кийиклерни авлагъанлар,
Чешит усул, къапкъаннен.
Кунъ корьмеген бир къоранта
Бу диярда ёкъ экен,
Эр койлюнинъ бар экен
Бере тургъан адагъы.
Чешит мейва, емишке

Толгъан таван, чардагъы.
Таш-къаялар арасында
Чайырлар къоралангъан,
Кийик айван терекке,
Тиймесин деп экинге.
Багъчаларда мейвалар
Эр йыл пишип етишкен,
Чалышкъаннынъ магъазы
Махсулаткъа иришкен.
Азиз олгъан халкъ ичюн
Дагъы, ташы, къаясы,
Къолларындан тюшмеген
Не куреги, балтасы.
Гъайрет этип алышкъан
Бала-чагъа, йигити,
Дестур олгъан яшларгъа
Ана-баба огюти.
Элял экен бу ернинъ
Оту, суву, емиши,
Шифа олгъан хастагъа
Онынъ темиз авасы.
Йигитлери курешкен
Дервизада, байрамда,
Джемааты кулюшкен
Шакъалашып мейданда.
Дава-къавгъа олмагъан,
Бир фикирге кельгенлер,
Эр бир къаза, афатны,
Бирлик олып, енъгенлер.

III

Акъташ деген шу койнинъ
Мейданында, аланда,
Эйкель киби торсайып,
Тура эди ортада,
Санки коктен энгендай,
Ачыкъ куньде агъарып,
Къар-ягъмурда мугъайып,
Намы кеткен иракъкъа,
Таянч олгъан бу халкъкъа,
Акъташ деген эйбет таш.
Бу къоджаман Акъташкъа
Халкъ табынгъан, инангъан,
Чокъ ривает уйдургъан.
Бирисинде дегенлер:
«Коктен энген бизлерге»,
Экинджиси башкъаджа
Вакъианы уйдура —
— Санки Акъташ эвельден
Тура эмиш бу ерде.
Койнинъ орта еринде
Тура Акъташ торсайып,
Шавле сача эр якъкъа,
Этрафны ярыкълатып.
Ичтен чыкъа алтын нур,
Санки дерсинъ шу ерде
Ер курресин кобеги,
Эйбет ташкъа нур бере,

Онынъ джанлы озегі.
Бир кереси койлюлер,
Къавий багълап беллерни,
Сарылалар Акъташкъа,
Не бар экен тюбюнде деп,
Тепретеджек оалар,
Оны тургъан еринден.
Лякин Акъташ къыбырдамай,
Тура тургъан еринде.
Койлюлер де сескенип,
Вазгечелер бу иштен,
Быракъалар Акъташны,
Тиймейджекмиз энди деп.

IV

Къыш чиллеси кечкен сонъ,
Акъташ бираз морара,
Башта онъа эмиет
Бермей юре джемаат.
Сонъ, бакъсалар, кунъ сайын
Акъташ джоя тюзюни,
Эп къарара, мугъая,
Койлюлерни уркютип.
Таш янында топлашып,
Къартлар дуа окъуйлар,
Саба эрте аязда
Намаз биле къылалар.
Къарты-яшы, эр кесни

Раатсызлай бу дешет,
Къоркъу кире ичлерине,
Не япсынлар, чаре ёкъ.
Танъры чексин къайдымызны,
Къалмайыкъ биз гъафлет деп,
Эр бир джума бир эвде
Дуа-сена этелер.
Бир кунъ бааръ башында,
Джума намаз джамиге
Муминлерни джыйгъанда,
Апансыздан сызгъырув,
Бир дешетли къыямет,
Эшитиле узакътан,
Баш къоджаман къаядан.
Мушкюль, кийик бу даууш,
Къулакъларны тындыра.
Къоркъу-теляш ичинде
Джумле алем агълаша.
Сонъу исе корюнмей,
Арта кучьлю айкъырув,
Яшын киби яра кокни
Къаядан учкъан ялын.
Атеш-алев сечиле
Къаранлыкъта, узакъта,
От пускюрип, джанавар,
Хабер бере этрафкъа.
Бакъа-коре джемаат,
Сакинлемей ичте де

Тёпедечи къыямет.
Барып якъын къаягъа,
Бакъмакъ керек энди деп,
Базар куню эртеден
Къырджыманлар топлаша,
Эр бириси озюндже
Бу ишнинъ асылыны
Ангъламагъа тырыша.

V

Ашыкъмайып чыкъалар,
Ниет этип гонъюльден,
Буюк джардан кечкен сонъ,
Дагъ ёлунда тырмашып,
Ете олар къаягъа,
Къушлукъ маали отъкен сонъ.
Бакъсалар, не коръсюнлер,
Эки башлы къаянынъ
Арасында ерлешкен
Еди башлы адждерха,
Едиси де тик тура,
Козълерини акъайтып,
Атеш сача эр якъкъа,
Агъызыны ачкъанда.
Къалкъып-эне ачувдан,
Кельгенлерден аш сорап,
Даа отъкюр бакъыра,
Бар дюньяны сарсытып,

Санки ерни йыкъаджакъ,
Дагъ-дерьяны бир этип.
Ят диярдан учып кельген
Къоркъунч бедат адждерха,
Сечип алып юксектен,
Къонгъан чатал къаягъа.
Шашып къала койлюлер,
Баралмайлар якъынджа,
Эвге къайтып келелер
Акъшам, кунеш къонгъанджа.
Шу дешетли куньден сонъ
Сакинлернинъ омюри
Чевириле азапкъа.
Агълашалар сабийлер,
Гедже къоркъып давуштан,
Юреклери тырмалана,
Юкълаялмай аналар.
Къырджыманлар джамиде,
Къартлар иле анълашып,
Бир къараргъа келелер:
Адждерхагъа невбетнен
Куньде бир къой бермеге.
Сагъ къалгъангъа къуванып,
Язымыз ойледир деп,
Конип яшай койлюлер.
Къой ашаса, ашасын,
Эвлятларгъа тиймесин деп,
Тынчланалар аналар,

Шу давушкъа алышып.
Этраф аул-койлерден
Чокъ пельванлар кельгенлер,
Чатал къая тюбюнде
Чокъ арекет эткенлер.
Къаравуллап, кескенлер
Адждерханынъ башыны,
Кесильгеннинъ ерине
Осип чыкъкъан башкъасы.
Талашкъанмыз бошуна деп,
Олар къайткъан койлерге,
Танъры чаре тапар деп,
Айлангъанлар кериге.

VI

Койнинъ чет кошесинде
Чакъыл ёлнынъ устюнде
Къырджыман Абибулла
Без таштан эв къургъан.
Къышы-кузю оджагъы
Гедже-кунъдюз сёнмеген,
Ёлда къалгъан заваллы,
Кирип эвге, исинген.
Айше ханым апайы,
Озю исе даа яш,
Кулерюзлю, чатма къаш.
Ярашлар экиси,
Ян-янаша тургъанда,

Къуваналар, хош олып,
Селям берип, баргъангъа.
Темиз-пак бу къоранта
Муаббетлик ювасы,
Кулерюзлю эр вакъыт
Эм апайы, къоджасы.
Джумертликте тенъи ёкъ,
Мусафирчен экиси де,
Къуваналар гонъюльден,
Селям берип, кельгенге.
Юре эди азбарда
Тендюрист эки бала,
Анасынынъ къуванчы,
Бабасынынъ ишанчы.
Эки эгиз йылдызчыкъ
Усеиннен Асанчыкъ,
Бабасыдай мазаллы,
Анасыдай къансыджакъ.
Къырджыман Абибулла,
Кучъ-къувети белинде,
Унери бар элинде,
Эв къургъан койдешлерге
Кирамет дам котере.
Айше ханым эвджимен,
Онынъ темиз-паклиги,
Незакети, чеберлиги
Ляйыкъ эди алгъышкъа,
Кой къызлары топлашып,

Озюмсинип келе эди,
Айше татам деп, онъа,
Орьнек сорап нагъышкъа.
Шай да кече эди куньлер,
Айлар, йыллар уйрюлип,
Бир-бирининъ пешинден.
Яшай эди бу къоранта,
Койдешлернен дост олып,
Танъры берген сеадетке
Гонъюльден разы олып.
Алтын киби омюрни
Харап этти фелякет,
Гедже-куньдюз тынчлыкъ ёкъ,
Танъры берсин джесарет.
Адждерханынъ кылынувы
Оларны да тюнъюльтти.
Къуванч, кулькю, шакъаны
Темелинден ёкъ этти.

VII

Эрте баарь кельгенде,
От-оленлер чёллерде
Ешерип гуллегенде,
Айше турып еринден
Дуя бир ал озюнде,
Башы-козю айлана.
Шу арада янында
Пейда ола къомшу къарт:

— Къоркъма, къоркъма, джаным, дей, —
Айшеге якъын келип,
— Яш алайда олуджы шей...
Энди исе, азырлан,
Танъры сизге, бесе-белли,
Бир де къызчыкъ ёллайджакъ.
Шай дер экеч, къарттийчик
Тынчландыра Айшени,
Янчыгына отурып.
Баарь кече, яз келе
Дагъ, топракъны иситип.
Бир кунъ саарь вакътында,
Гонъюль гъафлет къалгъанда,
Айше ханым эртеден
Огъул тапа енгильден.
Пек къувана эр-апай
Тесадуф бу артувгъа,
Учь огълумыз бир олып,
Агъа-къардаш осер деп.
Айше тез-тез тюзеле,
Эв ишлери четте турсун,
Азбарда да тепрене.
Айбетлейлер кенджени,
Бешигинде саллатып,
Айтып онъа айненнилер,
Гедже-кунъдюз юкълатып.
Мазаллы олсун дие,
Батыр адын къоялар,

Ляйыкъ корип сабийге.
Бала осе кунъ-куньден
Агъламсырап, ынъранып,
Учъ ай кечти дегенде,
Юрип башлай агъырдан.
Ана шашып-шашмалай,
Чапып бара къомшугъа:
— Аптечигим, ялварам,
Кель бакъынъыз балагъа,
Бир шей олды, гъалиба,
Джандан татлы эвлядыма.
Ич анълап оламайым,
Учъ ай эвель догъгъан бала
Юргенини аслы да
Не эшиттим, не корьдим.
Бу бир худжур шей
Олгъаныны дуям мен,
Кель бакъынъыз, аптечигим,
Бахытсыз сабийиме.

VIII

Зейнеп апте сабырнен
Эллерини ювгъан сонъ,
Алып темиз оглюгини
Белине багълагъан сонъ,
Тез-тез чыккып эвинден,
Айшелерге барып ете,
Къасеветке къапылып.

Огъланчыкъны тургъузып,
Эр тарафтан козетти,
Шамарлады, сыйпады,
Сонъ кулюмсиреп, Айшеге:
— Козюнъ айдын, ханым, дей,
Огълунъ батыр оладжакъ.
Айше бирден абдырап,
Не дейджегин бильмеди.
Сонъ козьлери яшланды,
Назик юзю нурланды,
Зейнеп тизем, аптем деп,
Джошып, онъа сарылды.
Асан иле Усеин
Къардашыны котерип,
Ёлгъа чыккып кезелер,
Онынъ пек тез кунъ сайын
Оськенине зевкъланып,
Чапкъалашып юрелер.
Яз айлары кечер-кечмез
Батыр агъаларыны
Бир къарыш бойдан оза.
Куреште де оларны,
Бир туткъанда, авдара.
Буны корип, анасы,
Койдешлерден сакъынып,
Тек азбаргъа чыкъара,
Бабанъа чакъарым деп,
Агъаларын къоркъуза.

Башта Асан, сонъ Усеин
Агъа дейлер Батыргъа,
Учевлешип долашалар
Аланлыкъта, азбарда.

IX

Афта кече, ай кече,
Вакъыт акъа сувдайып.
Тамам бир йыл дегенде
Батыр осип етише.
Акъташ койнинъ четинде
Эрте бааръ тепречте
Алан багъча ичинде
Кой яшлары топлаша,
Эки сафкъа тизилип,
Чынъ-манелер айтыша.
Салынджакълар къуралар
Джевиз терек далына,
Саллаталар къызларны
Тап булуткъа еткизип.
Зевкъ ала, эгленелер,
Кой яшлары гонъюльден,
Айгиди, сен генчлик чагъы!
Сѣнмез аят оджагъы!
Къумрал сачлы Батыргъа
Кой къызлары кенардан
Козъ ташлайлар къыядан.
Батыр зевкъкъа къувана,

Козьлери нургъа тола.
Эвге къайтып кельген сонъ
Анасына сарыла.
Гонъюлинде тепрене
Йигитлик дуйгъулары,
Инаналмай ичте де
Корип кечиргенине,
Гурь яшлыкънынъ чагъына
Энди иришкенине.
Бир кунъ акъшам одада
Пек сескенип, сыкъылып:
— Анам, ким я бакъыргъан?
Гедже-кунъдюз айкъырып,
Койге тынчлыкъ бермеген деп,
Батыр сорай яваштан
Анасындан тенада.
Ана алып Батырны
Багъырына якъынджа,
Айтып бере огълуна
Фелякетнинъ аслыны,
Адждерханынъ сынъырсыз
Къылынувы акъкъында.
Батыр динълеп ананы,
Къасеветке къапыла,
Гедже-кунъдюз юкъламай,
Къоркъунч, титис адждерханы
Козь огъуне кетирип.

Х

Кузь айлары кельген сонъ
Аязлы бир геджеде,
Ананы тынчландырып,
Батыр чыкъа азбаргъа,
Азырланып узакъкъа.
Оте койнинъ четинден,
Бир кимсеге дуйдурмай,
Гизли бара къаягъа.
Сездирмей о озюни
Бу джанавар махлюккъа,
Таш артына сакъланып
Козете о, къаяны.
Адждерханынъ башлары
Невбет иле юкълайлар,
Ортадаки башы исе
Тим-тик тура, козь юммай,
Этрафны назарындан
Бир сание къачырмай.
Анълай йигит асылны,
Джанаварнынъ сырыны —
Онынъ кучлю тылсымы
Сакълы экен бир башта.
Анълагъан сонъ тылсымны
Къайта койге ашыкъып,
Адждерханен курешни
Ёл бою эп тюшюнип.
Ана беклей огълуны,

Козьчиклери дёрт олып,
Ача тез-тез мандалны,
Корюшювге къуванып.
Шу геджеден башлай Батыр
Азырлыкъны уджюмге.
Анасыны къучакълап,
Ала онынъ гонълюни,
«Анам, къоркъма», — дей онъа, —
Энди бильдим мен бугунъ
Адждерханынъ сырыны.
Ниетимиз чокъ акълы,
Енъермиз биз джадыны,
Унутырмыз, Иншаллах,
Онынъ титис адыны».

XI

Келир гедже арфеси,
Анасынен акълашып,
Балта алып къолуна,
Батыр чыкъа ёлуна.
Ана къала тентиреп,
Бутюн гедже козь юммай,
Дуа окъуй токътамай,
Къасеветтен, къоркъудан
Юречиги къалтырай.
Козь-къулакъ олып динълей
Тыштан кельген давушны.
Сет устюнде таянып,

Юкъугъа кеткен маали
Бирден дуя къулагъы
Адждерханынъ тынгъанын.
Атылып тура еринден,
Чыкъа эвден абдырап,
Чым-чырт этраф — орталыкъ,
Тек чырчырна чырылдай.
Айше бунъа инаналмай,
Бир къач вакъыт динъленип,
Анълай керчек олгъанын.
Энди балам сагъ-эсен
Эвге къайтып кельгейди деп,
Айше тике козьлерин
Узакъ къая-дагъларгъа,
Тынмай-талмай ялвара,
Къол котерип, Танърыгъа.
Танъ агъарып тургъанда,
Койде къопа къыямет,
Бала-чагъа агълаша,
Къоркъып тыныш геджеден.
Койнинъ къарты, эм яшы,
Чыкъып тез-тез эвлерден,
Сорашалар шашмалап:
Не олдыкен адждерхагъа,
Гебердими шу махлюкъ?
Ёкъса четтен кельген бириси,
Абрадымы геджеси?
Не де олса, Танъры бизни

Унутмагъан, гъалиба,
Дей койлюлер озъара.

XII

Ерге ярыкъ тюшкен сонъ,
Кой мейданы джанлана,
Къырмыскъадай, джемаат,
Эр тарафтан топлана.
Акъташ исе ортада
Агъаргъан киби ола,
Лякин бильмек асылыны
Топлашкъанлар ашыкъа,
Бирдай олып бакъалар
Чатал къая тарафкъа.
Бирден коре джумлеси
Къаршы къая ёкъуштан
Тюшеяткъан Батырны,
Эджнебий деп, танымайлар
Мазаллы бу йигитни.
Ана-баба бир олып
Атылалар Батыргъа.
Ана опе козюнден,
Боюнына сарыла,
Бабасы да огълуны
Омузындан къучакълай,
Сонъ айланып джемааткъа:
«Таныш олунъ, койдешлер,
Адждерханы гебертип,

Джумлемизни къртаргъан,
Огълумыз Батырнен», — дей.
Сарып ала койлюлер
Батырны сыкъ алкъагъа.
Сагъ ол, дейлер гонъюльден,
Тесадуфке кърванып,
Бихабер олгъанларына
Эм шашып, тааджипленип.
«Машалла» йигитке деп,
Алгъышлайлар Батырны.
Мейдандаки эйбет таш
Озь тюзюне кельген сонъ,
Койде омюр-яшайыш
Тюше хайыр ёлуна.
Козъайдынгъа кърванып
Зевкълана бала-чагъа,
Яшлар исе ниетлене
Той-джыйынлар япмагъа.
Эвелькидай тынч аят
Дияргъа кърыйтып келе,
Тувгъан юртта эр кеснинъ
Ишлери де онъ юре.

2004 с.

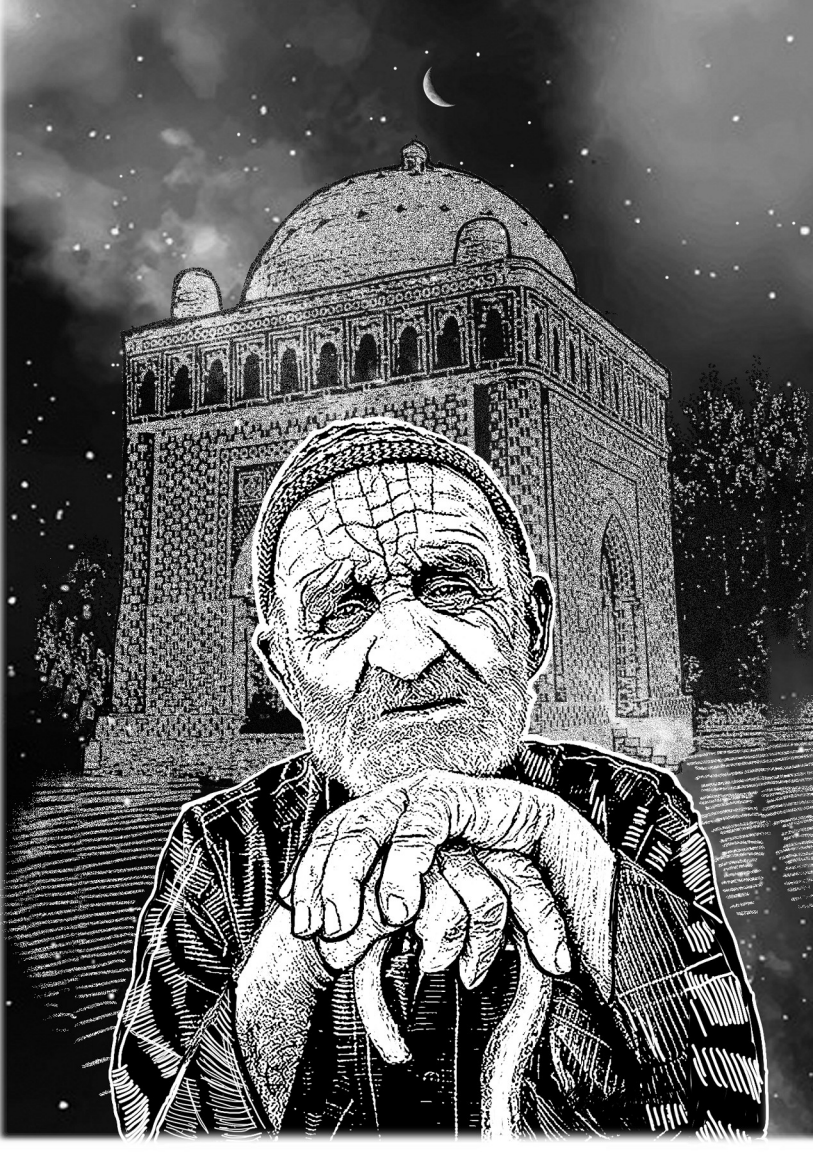

СЮРГЮНЛИК ХАТЫРАЛАРЫ

(Шиирлер)

Ят топракъя

Тамам бир ай дегенде,
Къара вагон ичинде
Гедже-кунъдюз бонъайып,
Яры дюнья айланып,
Сюргюн олып ватандан,
Ярымада Къырымдан,
Келип тюштик геджеси
Бельгисиз бир ерлерге.
Ят олса да, топракъя
Басты халкънынъ аягъы,
Беян олды джемааткъа,
Бу ер онынъ дурагъы.
Аккъургъан совхозынынъ
Памукъ чёлю сынъырсыз,
Беш болюкнинъ тарласы
Узунлыкъя акърансыз.
Къоджаман къасабагъа

Чешит койден къарышыкъ,
Келип тюшти Къырымдан
Сюргюнликке татарлыкъ.
— Къайсы койден сизлер? — деп,
Сораштылар агълашып,
— Албат, Сюрен, Уркуста,
Багъа, Байдар, Саватка
Даркъалдылар эр тараф,
Янъыджасна улешип.
Бу топракъта эзиледжек
Юреклернинъ ярасы,
Бу топракъта оледжек
Халкъымызнынъ ярысы.
Лякин бизлер бихабер,
Оны даа бильмеймиз,
Ватанымыз Къырымгъа
Къайтаджакъмыз тезден деп,
Гъафлет олып юремиз.

Биринджи темель

Почта ёлдан сол тараф,
Тал терекке тирелип,
Бешинджи болюкке догъру
Тозлу ёлчыкъ бурула.
Бу болюкнинъ эалиси,

Чешит миллет, къабиле,
Маалле, маалле ерлешкенлер,
Табий олып такъдирге.
Ёл боюнда бош къалгъан
Олды татар мааллеси,
Бизни беклеп тура экен
Мааллелернинъ тозлусы.
Оба-тепе ерлерден
Зоргъа кечтик абынып,
Кирдик алчакъ эвчикке,
Джин, кийиктен сакъынып.
Топракъ эвнинъ чевресин
Сарып алгъан тегенек,
Терен чукъур оюлгъан
Этрафына тегерек.
Ёкъ къапусы, пенджереси,
Ешилъ къамыш тѣпеси.
Эвнинъ тюбю такъырдай,
Отлар осе ичинде,
Козюмизге титис олып,
Корюне бу вийране.
Эртеси куню сабадан,
Ачыкъ мейдан — азбарда,
Къарты-яшы топлана
Амам эви янында.
Кирли, битли урбаларны
Атеш якъып, къакъалар,
Перде асып ачыкъта,
Тышта аркъа ювалар.

Бойле башлай ят ильде,
Халкъынынъ гъарип омюри,
Бу маалледе асыл олды
Янъы койдеш уюми.

Яя къарт

Бинъ докъуз юз къыркъ дёртнинъ
Кузюнде олып кечкен
Аджыныкълы вакъиа
Але бугунъ ядымда.
Тозлу маалле ёлундан
Яя къарт келе ята,
Озь башына сёйленип,
Тентиреп адым ата.
Къол-аягъы пек шишкен,
Бенъзи исе сараргъан,
Козьлерининъ нуру сёнген,
Хасталыкътан, ачлыкътан.
Зайыфлашкъан вуджуды
Токътамадан къалтырай,
Корюниши пек къоркъунч,
Айткъанынъны анъламай.
Энвер эмдже корип къартны,
Къалкъып тура еринден,
Йыкъылмасын ёлда деп,
Чапып тута белинден.

— Яя агъа не олды?
Ничюн турдынъ тѣшekten?
Кель, отурынъ бу сетке,
Айше, кетир емектен.
Яя къарт сагъыр киби
Озь башына лаф эте,
Кечмиш онынъ козюне
Бугунъ киби корюне.
— Эсма, Эсма! Къызым! — деп,
Къарт теляшлы багъыра,
Эляк олгъан къызыны
Корьген киби чагъыра.
Чокътан мерхум къадыныны
Эеджанлы хатырлай,
— Шерфе ханым — деп онъа,
Чешит емек сымарлай.
О, озюни Уркустада
Юрем беллеп, хош ола,
— Олян, Асан! Къайда къалдынъ?
Энди эзан окъула.
Бирден окюрип агълай,
Дженкке кеткен огълуны
Сеитджелильни хатырлай.
Къолум-къомшу, балалар
Оны сарып алалар,
Келип еткен торунынен
Эвге алып баралар.
Къарт апайлар оны ёкълай,
Тапкъаныны пиширип,

Ынджынмасын Яя къарт деп,
Янчыгына отурып.
Лякин къартнынъ алы агъыр,
Аштан, сувдан вазгечкен,
Богъазындан ашы турсун,
Сув биле энди кечмей.
Ахыр-сонъу, джума куню
Уйле маали авгъан сонъ,
Сес чыкъармай кечине
Яя къартба эвинде.
Севдин молла одада
Дува окъуй тенада,
Инджечиктен къайдеси
Юреклерни сызлата.
Койдешлери топлашып,
Къартны саба джыялар,
Оксюз къалгъан Шевкетни
Аджып, башын сыйпайлар.

*Осман акъай
дженкпен къайта*

Яз чиллеси чанъында
Кунеш этраф-орталыкъны
Яман якъып-якъкъанда,
Эр бир махлюкъ ара тапып,

Бу сыджакътан сакълангъан,
Тек чиркийлер долана,
Тыныш бермей адамгъа.
Сыджакънынъ бей вакътында
Узакъ ёлда къаралты,
Айланмада токъталып,
Болюк бетке догърула.
Бу къырджыман эр киши,
Шубесиз, келе дженктен,
Арбий урба кийинген,
Бенъзи солукъ, сараргъан,
Пилоткасы агъаргъан,
Акъчилъ тюсте урбасы,
Ташдай агъыр чызмасы.
Австриядан табан урып,
Сынъырларда токъталып,
Келеята Осман акъай,
Къорантасын къыдырып,
Акъ апайы — Селимени,
Буюк къызы Теслимени,
Тонгъучы — Фатимени,
Къара козьлю кенджеси
Эркетайы Сафурени.
Келеята Осман акъай,
Мушкюль дженкни битирип,
Ят диярда олса да,
Истей тыныш алмагъа,
Тез-тез етип ниетине,
Асретлерге къавушмагъа.

Уркусталы Осман акъай
Тозлу ёлдан адымлай,
Аккъъургъан совхозынынъ
Бешинджи болюгини
Расткельгенлерден сорай.
— Раббим, озюнь бер къувет!
Бильмей, гъарип, эвде оны
Насыл феякет беклей.
Пейда олгъан къаралтыны
Корип баллар узакътан,
Бир-бирининъ пешинден
Ёлгъа чыкъып чапалар,
Козъайдын хаберини
Кетирмекчюн ашыкъып.
Якъынлашып токътайлар,
Бир сырагъа тизилип.
Ялынаякъ, чантыр, арыкъ,
Юзьлери де къап-къара,
Тек козьлери йылтырай.
Кулюмсиреп Осман акъай
Эписининъ перчемини
Сыйпай титрек элинен.
Буюкчеси таный оны,
Бир кереден мугъая,
Къара булут къонгъандай.
Эвде исе фаджиа,
Даянмагъа чыдам ёкъ,
Юреклермиз ярыла,

Агъламагъа козьяш ёкъ.
Мудхиш ода ичинде
Эки мерхум, эки эвлят
Ян-янаша яталар.
Ана исе эссиз алда,
Агъламагъа чареси ёкъ,
Тек токътамай ынърана
Эвлятлары янында.
Таталары яныкътан
Токътамадан такъмакълай.
Мына насыл къавушувгъа
Осман акъай адымлай!
Акъайыны корьген сонъ,
Ана темиз шашыра,
Бирден эси кельгендай,
Бар сесинен багъыра.
— Эвлятларым, козь ачып,
Бабанъызгъа бакъынъ, — деп,
Мерхумларгъа атыла.
Сонъ озюни кене джойып,
Авдарылып йыкъыла.
Дженкни кечкен къырджыман,
Яралангъан бир девдай,
Ерге ура озюни.
Сеси чыкъмай гъарипнинъ,
Козьяшына богъула,
Нефес алып оламай,
Джан богъазгъа тыкыла.

Къолум-къомшу акъраба,
Агълай-агълай туралар,
Киралмайып одагъа,
Янып-куйып бакъалар
Бахытсыз къорантагъа.

Сары балыкъ

Душман ёлдан къайтмай экен,
Ниетине етмегендже,
Аджизлерни аджымайып,
Басып тыкъмай эскенджеге.
Ким тюшюнди, ким бекледи,
Бойле хышым олур деп,
Фитнелерге огъратылып,
Халкъ юртундан къувулыр.
Меджбур олды халкъымыз
Ят ильде яшамагъа,
Гедже-куньдюз ыргъат киби,
Хорланып чалышмагъа.
Ёлнынъ тозу тизгедже,
Къышта исе чамуры!
Къаве ренкте Ханарыкънынъ
Акъаяткъан сувлары.
Татар халкъы зорлукъкъа
Эвель-эзель чыдагъан,
Гъайрети, эмеги иле

Яшайышын сакълагъан.
Халкъ акъылы, идрагъы
Олгъан онынъ омюринде
Энъ кыйметли барлыгъы.
Бир кунъ, бакъсакъ, Заде апте
Сары балчыкъ кетирген,
Озь эвини ичтен-тыштан
Сары этип тюслеген.
Бир афта кечер-кечмез,
Бутюн маалле эвлери,
Чипче киби сап-сары,
Ёлгъа бакъып тизильген.
Апансыздан денъишюв
Эр кесни зевкъландырды,
Омюр исе кесен-кес
Эйи тараф догърулды.

Шефтали теремнинъ йегем

Эрте бааръ ай башында,
Кунеш нурун уюрип,
Шефтали тереклери
Чечек ачты копорип.
Басыкъ дамлы эвчиклер

Комюльгенлер бус-бутюн
Гуль денъизи ичинде.
Баарь кучю-къувети
Енъе кышны, сувукъны,
Топракъ откъа орътуне,
Терек исе — чечекке.
Табиатнынъ алийлиги,
Онынъ темиз-паклиги
Эр кесни къувандырды.
Бу муджизе бахшыш олып,
Бизге, энди Аллахтан,
Чеккен хорлукъ-зорлукълар
Азапларымыз ерине.
Эки-учъ йыл эвельси
Татарларнынъ азбарында
Сачылгъан бу фиданлар
Бугунъ дюльбер келиндай,
Чечеклерге бурюнди.
Шефтали чечеклери
Джанымзгъа джан къатты,
Нидже-нидже инсанларны
Олюмден де къуртарды.
Тап балалыкъ чагъымдан
Акъылымда, анъымда
Ачкъан терек чечеги
Инсан бахты, умяти,
Къуванчы олып къалды.

Джыйын

Джыйын эвель-эзельден
Адетлернинъ биридир,
Халкъымызнынъ хазинеси,
Зевкъ ве сефа сырыдыр.
Къара къышнынъ чиллесинде
Тышта ишлер биткен сонъ,
Невбет иле, келишип,
Топлашырды джемаат
Бир-бирининъ эвинде.
Хатырлайым балалыгъым,
Сюргюнлик йылларыны.
Хорлукъ, зулум кунюнде
Халкъ озюни джоймады,
Элинден кельгени къадар
Медениет, адетини
Сакъламагъа тырышты.
Басыкъ эвчик ичинде,
Я бир лампа, я чыракъ
Ышыгъына ишанып,
Топлашырды эвелькидай,
Шакъалашып къуванып,
Къарты-яшы баласы,
Зый-чув олып геджеси.
Агъач сетте тобан миндер,
Тобандан да ястыгъы.
Къызлар сетте тизилип,

Отургъан сонъ ерлешип,
Биз, балалар, аркъада
Тартышамыз тюртюшип.
Соба яны, кошеде,
Бир къач апай отура,
Эв саиби янында.
Къапу тараф къаршыда
Бойдакълар топлашкъанлар.
Шевкет агъа ортада,
Эр кеске лагъап къойып,
Джумлемизни кульдюре.
Эм шакъаджы, оюнджы,
Эм пек уста масалджы.
Не шакъасы бите онынъ
Не масалы, оюны,
Халкъ хазинеси киби,
Юре джыйын-джыйындан.
Топлашкъан сонъ яшы, къызы,
Бала-чагъа, къомшусы,
Башлай онынъ шакъасы.
Юзюк, къушакъ оюны
Зевкъландыра эр кесни,
Телефон да кульдюре,
Джанландыра джыйынны.
Шевкет агъа балларгъа
Бир масалчыкъ багъышлай.
Юреклері дюк-дюк ура,
Эеджаны-къуванчы
Къафеслерине сыгъмай.

Сонъ тынышып тежаран,
— Къызлар, энди йыранъыз,
Кулюшмеге етер деп,
Сымарлайлар къызларгъа
Севимли йырларыны.
— «Эвлери бар сув башында»
— Эмир бере Закир бей.
Къызлар азчыкъ назланып,
Бир-бирине таянып,
Омузларгъа баш тиреп,
Эеджанлы давушнен
Чынълаталар этрафны.
Бир чокъ йырлар янъгъырай,
Юреклерни сызлатып,
Хаялларны, уютлерни,
Гонъюллерде джоштырып.

*Миллий тасилимиЗнинъ
джанкуери*

Алие оджа Велиулаева Воронеж шеэринде 1935 сенеси декабрь 9 куню бичаре бир къорантада дюньягъа келе. Анасы — Хатидже, Уркуста коюнден балджы Абдулланынъ къызы эди, бабасы — Велиулла, Уппу коюнден Абибулла акъайнынъ огълу. 1929 сенеси эки къоранта баласы-чагъасы-нен койлеринден Урал тарафкъа сюргюн этилелер. Анасы о вакъыт ян тюшкен келин эди. Бираздан сонъ Решат агъасы дюньягъа келе.

Къулакъ сюрдюлигинде анасынынъ эки кичикъ къардашы Уркуста коюнде къалгъан эдилер. Анасы къуджакъ баласынен (агъалары Решатнен) къардашларыны алмагъа келе. Лякин Уркустада оны къачакъ деп, НКВД-ге барып чакъалар. Балакълавада оны апсханеге къапайлар ве учъ йылгъа Нижний Тагил шеэринде этапнен ёллайлар. Сабий Решат агъалары апсханеде вефат эте. 1933 сенеси анасы апсханеден чыккып, бабасынен корюше ве олар Воронеж шеэринде ерлешелер. Уралдан къачкъан бир чокъ инсан бу шеэрде топлашкъанлар.

Ана-бабасынынъ макъсады Къырымгъа къайтмакъ эди. 1937 сенеси Къырымгъа къайтып, Акъмесджитте, Нижняя Госпитальная сокъагында, умумий бир азбарда, уфакъ эвчик алып, ерлешелер. Лякин укюмет оларгъа тынчлыкъ бермей. 1939 сенеси бабасыны къачакъ къулакъ деп, беш йылгъа апске къапаталар. Бабасынынъ атылып ольдюрильгени акъкында весикъаны тек 1993 сенеси Акъмесджиттен, Украина Ички Ишлер Назирлигинден алалар. Весикъада язылгъан малюматларгъа коре, бабасы 1942 сенеси Соль-Иляцк апсханесинде вефат экен. 1989 сенеси акъланув къарары чыкъа, бабасы къабаатсыз таныла. Анасы 1956 с. агъыр хасталыкътан вефат эте.

Алие оджа балалыкъ-чагыны бойле хатырлай: «Меним анълы балалыгъым бу азбарда кечти. Мында чешит миллет къоранталары яшай эди. Янымызда бир тарафтан — татарлар, экинджи тарафтан — руслар, кошеде — балабан чуфут къорантасы, къырымчакълар. Эр кес муаббет яшай эдилер. Меним акълымда бу достлукъ-муаббетлик муити къалды. Бир кимсе бир серт сёз айтмады».

Дженк башлагъан сонъ анасы, Алие ве Анифе къызларыны алып, тувгъан коюне къайтты. Сюрдюнликкедже олар Уркуста коюнде яшайлар. Майыс 18-де бутюн джемаатнен сюрдюн этилип, Озбекистаннынъ Ташкент виляетининъ «Аккурган» памукъчылыкъ совхозына тюшелер. Бу янъы совхозда озбеклер аслы ёкъ эди. Дженк вакътында къачкъан я да сюрдюн этильген миллет векиллери бар эди: руслар, украинлер, тюркменлер, къазахлар, кореислер ве дигерлери. Олар да оларгъа къошулдылар. 1954 сенеси Алие оджа 10-нджы сыныфны битире. Яхшы окъумагъа тырыша, чюнки институткъа кирмек арзусы бар эди. Мектепни кумюш медальнен битире ве институткъа субет вастасынен кирмеге акъкъыны къазана.

Алие оджа весикъаларыны алып, догъру Ташкент университетининъ тарих шубесине теслим эте. Тарихчы олып, халкъымызнынъ акъ-укъукъларыны къорчаламакъ макъсады сонъки йыллары темелли ола. Университетте бельгиленген куню субетни къасеветленип беклеп тургъанда, оны айры бир одагъа чагъырдылар. Яш бир оджа, кюлунда Алие оджанынъ весикъалары, къаршы къапыдан чыкъты. Отурдылар. Оджа бир кереден лафны башлай: «Меним сизге ачыкътан лафым бар. Сиз бу факультетке кирип оламазсынъыз. Не ичюн олгъаныны сиз анъласанъыз керек. Весикъалардан акъыллы бир инсан олгъанынъыз корюне. Меним сизге гонъюльден теклифим. Ташкентте институт чокъ, бизде де башкъа меракълы факультетлер бар, сиз бирисине барып кирипъиз. Вакътынъызны зая гъайып этменъиз». Алие оджа весикъаларыны алып, чыккып кете.

Алие оджа Низами адына педагогик институтында къазах, кореис болюкleri олгъаныны бильген эди. Онда, бельки, къырымтатар болюги де ачылыр деген умют пейда олгъан эди. Лякин бу умюти тек 1968 сенеси акъикъаткъа чевирильди. О, весикъаларыны рус филологиясы факультетине бере. Субет кечирген сонъ оджа онынъ аттестатыны бакъып, рус тилинде «4» бал олгъаныны коре де: «Не ичюн рус тилинде «4» олгъанына бакъмадан, сиз филология факультетине киресинъиз? Бизде математика, физика факультетleri бар. Барынъыз анда», — дей. Алие оджа дегенинден къайтмай. Сонъ оджа аризасына имза чекмеге меджбур ола. Шай этип, онынъ студентлик йыллары башлай. Биринджи ве экинджи курслардан институтта чешит факультетлерде окъугъан къырымтатар студентлеринен таныша ве достлаша. Олар эписи ятакъханеде, 100-нджи санлы одада топлашып яшайлар. Оларны башкъа институтта окъугъан яшлар бу одада тапа эдилер.

Экинджи курста окъугъанда, башкъа окъув юртларында окъугъан студентлернен танышкъан эди. Учюнджи курста исе, 1957 сенеси, къырымтатар студентleri (Ташкент алий окъув юртларында окъугъан яшлар) тешкилят тиздилер. Тешкилятынъ эсас макъсады — халкъымызнынъ тарихий ватанына къайтув, акъ-укъукъларны, девлетчиликни тиклев огърунда къанунлар боюнджа куреш эди. Хусусан фааль студентлер арасында текстиль, политехника, ирригацион институтлары, техникумлардан яшлар да бар эди. Эсас топлашкъан ерleri — политехника институтынынъ ятакъханеси. О ерде балабан ода бар эди. Бу топлашувларда конкрет вазифелер бериле эди: башкъа окъув юртларындан студентlerini, яш

ишчилерни тешкиляткъа джелып этиов, мемуриетлерге мек-туп язув, имзалар топлав ве дигер вазифелер. Алие оджа ве институттан бир къач къыз медениет группасына сайлангъан эдилер. О бу ишке джан-гонъюльден бериле. Нетиджеде, олар бир къач муим тедбир кечирелер. Оларда пек чокъ яшлар ве буюклер иштирак эте.

Акълында яхшы къалгъанларны хатырлап: «Биринджи-ден, яzydжыларнен корюшув тешкиль эткен эдик. Шамиль Алядинге барып, язма шекильде риджада булундыкъ. О разы олды. Куню бельгиленди. Биз студентлерге хабер эттик, бир къач чыкъышлар яздыкъ. Залгъа кельсек, шаштыкъ. Зал рыкъма-рыкъ толугу, белли яzydжылар, артистлер, эсли-башлы адамлар. Шамиль агъа эдебиятымыз акъкъында чыкъыш япты. Сонъ Эшреф Шемьи-Заде пек эеджанлы чыкъыш япты, озюнинъ шиирлерини окъуды. О, юксек бойлу, гуръ сачлы, озюне дикъкъатны джелып этти. Бизлер, эльбетте, биринджи кере бойле инсанларны коръдик ве динъледик. Эдебий къысымдан сонъ концерт башланды. Бизлер пек къасевет эткен эдик. Амма ойле буюк концерт олды ки, санагъа залдан Сабрие апте Эреджепова чыкъты. О пек чокъ йырларыны иджра этти. Экинджи бир меракълы ишимиз студентлернинъ авескярлар тегерегини тешкиль этиов эди. Бу ишлер биз окъуп битирген сонъ да девам этти. Акълымда, меннен берабер Джемилев Нариман оджа да фааль иштирак этти. Ташкент горисполкомына барып, бизге бу иш ичюн лицензия, эв ве рехберни талап эттик. Керчектен де бу иш олып чыкъты. Бизлерге эски шеэрде Ахунбабаев адына медениет эвинде топлашмагъа ресмий разылыкъ бердилер. Рехберимиз Хамза адына театри-

нинъ режиссёры Гъаний Мурад олды. Бу профессионал артист, къырымтатар тили, эдебияты, медениетини темелли бильген адам эди. Эр вакъыт бизлерге келе эди. Музыка рехберимиз Ильяс агъа Бахшиш олды. Бизлер оны бир ятакъханеде барып тапкъан эдик. Ильяс агъа, даа янъ Ташкентке кельген эди. Агъыр вазиятте олса да, ред этмеди. Бельгиленген акъшам-лары келип, репетиция кечире эди. Меракълысы шу ки, 1958 сенесининъ бааринде бизлер медений эвнинъ залында концерт бердик. Ильяс агъа санада рояль башында бизлерге чалды. Студентлерден гъайры мусафирлер де бар эди: Сабрие Эреджепова, Селиме Челебиева, Эшреф Шемъи-заде. Чокъусы, эльбетте, акълымда ёкъ», — дей Алие оджа.

Медений ишлерден гъайры башкъа тедбирлер де кечириле эди. Алие оджа бир достунен берабер бир къач кунъ А. Навои китапханесинде чалышкъан эди. Бир кошде яткъан къырымтатар китапларыны джедвельге алып, тертипке къойдылар. Бир къач китапны озълерине алмагъа джесарет эталмадылар, виджданлы чалыштылар. Чокъ топлашувлар кечирилювинде иштирак этти. Эписи окъуй эди, имтианлар бере эди. Окъув-лары сонъуна якъынлаша эди. Эписи бизге де яхшылыкълар олур деп, уют эте эди. Амма эр шей башкъаджа олды. Олар институтны битирген сонъ чешит регионларгъа даркъалдылар. Багълары яваш-яваш узюльди. Алие оджаны Къашкъадарья регионьна ёлладылар, сонъра о Ташкент виляетине авушты. Сонъки йыллар озъбек балаларына рус тили ве эдебияты дерселерини берди.

1963 сенеси Алие оджа Душанбе шеэринде коче. Къыз кърдашы Анифе Текстиль институтыны битирип, бу шеэрге ёлла-

ныла. О кыыз кърдашынен бирге олмакъ истей. Душанбеде кырымтатарлар чокъ эди, хусусан Колхозабад къасабасында. Миллий арекет анда да баягъы фааль шекиль алды. Топлашувларда джанлы теклифлер, Кырымгъа кутълевий къайтмакъ керек деген фикир чокъ айтыла эди. 1967 сенеси Алие оджа Элямие деген къадыннен Москвагъа баргъан эди. Анда пек чокъ татарлар чешит шеърлерден, ерлерден топлаштылар. КГБ къыямет этип, Кызыл Мейданда бир чокъ адамларымызны тутып, къапагъан эди. Чешит муэссиселерге барып, аризалар, мектюплер бердилер. Сакъланып, квартираларда отурдылар. 12—15 кунъ Москвада олдылар. Сонъ къайтмагъа меджбур эдилер. Къайткъан сонъ оны чалышкъан еринден КГБ-ге чагъырдылыр. Субетни тынч вазиетте кечирдилер. «Сизинъ меселе бакъыла, аль оладжакъ, тек сизлер тынч отурмакъ керексинъиз. Бекленъиз», — дедилер. Биринджи кере КГБ-нинъ арекетлерини озъ козюнен корьген Алие оджа тюшкюнлик алына кельген эди.

1971 сенеси Ташкенткке къайтып келе. Кырымтатар тили оджасы олмакъ макъсады онъа ич тынчлыкъ бермей эди. Низами адына педагогика институтында рус ве татар (кырымтатар — *муэл.*) болюгимиз ачылгъан эди. Алие оджа институткъа барып, анда чалышкъан Мемет оджа Умеровнен таныш ола. Онынъ дерслерине кирип, лекцияларыны яза. Студентлернен достлаша. Юсуф Болатнынъ дерслеринде отура, о, эдебиятшынаслыкъ фенинден лекциялар окъуй эди. О девирде Ташкентте китапларымыз чыкъып башлагъан эди. Шу сене кырымтатар тили болюгинде окъугъан студентлер ичюн Абдулла Дерменджи, Абдулла Балич, Джафер Бекиров

тарафындан тертип этильген «Әдебият хрестоматиясы» дюнья юзюни коре. 1974 сенеси исе Мемет оджа Умеров, Юсуф Болат азырлагъан 3-нджи ве 4-нджи сыныфлар ичюн «Ана тили» дерсликleri нешир этиле.

Алие оджа мустакъиль азырлана. 1971 сенеси Ташкенттеки 58-нджи орта мектепнинъ мудири Волкодавова шу мектепте балалар ичюн ана тили дерслери алып барылмакъ керек деген тешебюссинен РАЙОНОда (район тасиль боллогинде) оджа къыдырып юре экен. Алие оджа бу ишни озъ бойнуна ала ве дерс берип башлай. Шай этип, къырымтатар тили оджасы сыфатында ишини башлай. Сонъра, 1972 сенеси, оны Низами адына Ташкент девлет педагогика институтына, филология болугине давет эттилер. Бир къач йыл о эм мектепте, эм институтта дерс бермеге меджбур ола. Болюкни битирип, яш оджалар мектепке кельген сонъ, тек институтта чалыша. Институтта 1972 сенесинден 1992 сенесине къадар чалыша.

1980 сенеси Алие оджа бизим групамызнынъ кураторы олып тайинлене. О бизлер ичюн эм севимли оджа, эм ана, эм де сырдашымыз эди. 1984 сенеси бизим курсумызынынъ студентлери акъсызлыкъкъа къаршы ачлыкъ илян этелер. Оджаларымыздан тек Алие оджа бизге кълтута, къасеветлене, озъ ярдымыны теклиф эте эди. Базы оджаларымыз къоркъусындан факультетимизни быракъып кетелер, амма Алие оджа сонъунадже биз иле олды.

1992 сенеси Алие оджа мукъаддес арзусына ирише. О озъ ана-топрагъы Къырымгъа кочип келе. Шу сене Къырым джумхуриет дипломдан сонъ тасиль институтында къырымтатар тили лабораториясында чалышып башлай. Бу

институтнынъ ятакъханесинде учъ йыл девамында къызчыгъы Севильнен берабер яшай. Къырымтатар лабораториясы шу девир миллий тасилимизнинъ бир муим меркези олды. Лабораторияда теджрибелери оджаларнен бирликте яш оджалар да чалыша эдилер. Лаборатория хадимлери чокъ муим ишлернен огъраша эдилер: ана тили оджалары ичюн курслар, мешгъулиетлер кечире, малюматлар азырлай эдилер. Программа ве дерсликлер язув да козьде тутула эди. Алие оджанынъ биринджи китабы 7-нджи сыныф ичюн «Къырымтатар эдебияты» дерслиги 1993 сенеси нешир этильди. Бу дерслик Къырымда азырлангъан ве нешир этильген биринджи китап олды.

Алие оджа Велиулаева Къырым муэндислик ве педагогика университетининъ ачылувынен къырымтатар ве тюрк филологиясы факультетинде оджалыкъ фаалиетини девам эте. О къырымтатар эдебияты ве къырымтатар эдебиятынынъ усулиети фенлеринден дерс бере. Мектеплилер ичюн дерсликлер азырламагъа башлай. Оларнынъ арасында окъутув рус тилинде алып барылгъан мектеплер ичюн «Къырымтатар эдебияты» 5 сыныф, муэллифдешлернен бирликте «Къырымтатар эдебияты» (6—7 сыныфлар ичюн), окъутув къырымтатар тилинде алып барылгъан мектеплер ичюн «Къырымтатар ве четэль эдебияты» (5, 6, 7 сыныфлар ичюн), «Къырымтатар ве джиан эдебияты» (11 сыныф) киби дерсликлер.

Ватанында яшагъаны Алие оджагъа ильхам ве кучъ бере. Бедий эсерлер ярата. Онынъ дюньяджа танылгъан алим-тюркшынас, белли къырымтатар эдебиятынынъ классиги Бекир Чобан-заденинъ аяты акъкъында «Шанлы аят» дестаны 2011 сенеси айры китап шекилинде бастырылды. Дестан башын-

даки «Ниет эткен ёлундан Инсан кери къайтмаса, Ете экен арзусына, Чин гонъюльден инанса» сатырлары буны тасдиқлай: чин гонъюльден арзусына инангъан Алие оджа озъ Ватанына къавушты ве озъ миллетине хызметини девам этмекте. Оджалыкъ о ичюн зенаат дегиль, оджалыкъ — онынъ омюр тарзыдыр. Омюр девам эте...

Алие оджанынъ талебелери шимди онынъ зенаатдашлары, ишдешлери олдылар, олар чешит сааларда мувафакъиетли чалышалар. Оларнынъ гъайретли арекетлери нетиджесинде Алие оджанынъ биринджи сайлама эсерлер топламы неширге азырланды. Къысмет олса, эминмиз, бу китап тез вакъытта неширден чыкъар ве биз оны къолумызгъа алырмыз.

*Къырым муэндислик ве педагогика университетининъ
къырымтатар ве тюрк тилъынаслыгъы
кафедрасынынъ уйкен оджасы
Миляра Саттарова.*

Мундеридаҗе

Эвлятларгъа, торунларгъа къавий мирас къаладжакъ... Ф. Сеферова	3
АВДЕТ (дестан)	7
Джевер сёз.....	7
Фелякет	8
Къара кунь	11
Теляш.....	12
Къара вагонлар.....	13
Дешет.....	14
Ведалашув	16
Ят иллерде	17
Къайтув.....	19
Ёлджулыкъта татарлыкъ.....	20
Огъурлы ёллар.....	21
Амансыз яныкъ	22
Эляллашув	23
Шейтлер	24
Къавушув	25
Хатырлавлар	27

Фаджиа	28
Янъы къасаба	30
Хош левхалар	32
Фена олур алымыз... ..	34
Эйи ниетлер	36
МАТЕМ КУНЮ (<i>шиир</i>)	38
САЛГЪЫРЫМ (<i>ода</i>)	43
АКЪТАШ (<i>буюклер ичюн масал</i>)	50
СЮРГЮНЛИК ХАТЫРАЛАРЫ (<i>шиирлер</i>)	72
Ят топракъта	72
Биринджи темель	74
Яя къарт	76
Осман акъай дженктен къайта	78
Сары балчыкъ	82
Шефтали терегининъ чечеги	83
Джыйын	85
Миллий тасилимизнинъ джанкъуери. <i>М. Саттарова</i>	88

Литературно-художественное издание

Велиулаева Алие

**ДОСТОЙНОЕ НАСЛЕДИЕ
ДЛЯ БУДУЩИХ ПОКОЛЕНИЙ**

Поэтические произведения

Редактор *Н. И. Бекиров*

Корректор *М. С. Саттарова*

Художник *Р. И. Ваапов*

Макет и вёрстка *Э. Р. Аджалимова, А. В. Веселов*

Подписано в печать 25.07.2019 г. Формат 60х84¹/₁₆.

Гарнитура «Peterburg». Усл. печ. л. 5,81.

Объём 6,25 печ. л. Тираж 500 экз. Заказ № .

ГАУ РК «Медиацентр им. И. Гаспринского»

295048, Республика Крым, г. Симферополь, ул. Трубоченко, 23-а.

E-mail: mediacenter2015@mail.ru ОГРН 1159102113455

Отпечатано в типографии ООО «КОНСТАНТА»

308519, Белгородская обл., Белгородский р-н,

п. Северный, ул. Березовая, 1/12.

Тел./факс +7 (4722) 300-720, www.konstanta-print.ru